

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בגיאוגרפיה

קיץ 2012 – גיאוגרפיה של ארץ ישראל והמזרח התיכון שאלון 057203

הצעת פתרון הבחינה באזרחות נכתבה על-ידי: טובה גולן, אורן שלמה ונדב שמגר.

הפתרונות המופיעים בהצעת פתרון זו מובאים בתמצות בלבד. יש לפרט ולהרחיב כל אחד מהם בהתאם לדרישות הבחינה.

פרק ראשון - גיאוגרפיה של ארץ-ישראל

ענה על שתיים מהשאלות 1-7.

שאלה מספר 1

חקלאות.

א. כותנה:

מגמת השינוי: שינוי בשטח הגידול של כ 85 אלף דונם בין השנים.

הגורם לשינוי: כותנה צורכת הרבה מים ועקב משבר המים בישראל והקצאת מים לחקלאים, רבים נאלצו לצמצם את גידולי הכותנה.

הדרים:

מגמת השינוי: עלייה בשטח הגידול של כ 15 אלף דונם בין השנים.

הגורם לשינוי: ענף הדרים נמצא במשבר עקב תחרות על שימושי קרקע באזור השרון ותחרות עם מגדלים באירופה. בין השנים המצויינות חלה התאוששות בענף עקב מעבר לשטחי החקלאות של צפון הנגב והשקייה במי הקולחים של השפד"ן.

ירקות:

מגמת השינוי: עלייה של כ 266 אלף דונם בשטחי גידול ירקות בין השנים המצויינות.

הגורם: עלייה בייצוא החקלאי לאירופה של גידולי ביכורים וכמו כן עלייה בתשומות לחקלאות הכוללים פיתוחים טכנולוגיים כגון זרעים מניבים יותר, גידול בחממות, שימוש בטכנולוגיות השקיה מתקדמות, חומרי הדברה ודשנים. העלייה בתפוקה החקלאית + הגידול בייצוא ובביקוש בחו"ל מביאים להרחבת שטחי הגידול.

ב. נימוקים בעד המשך ההשקעה בחקלאות:

- i. החקלאות מסייעת לשימור השטחים הפתוחים בישראל. אם יצומצמו השטחים החקלאיים קיים חשש שיופשרו לבנייה.
- ii. מדובר בפרנסתם של אלפי משפחות. עם צמצום ההשקעה החקלאים יאבדו את מקור הכנסתם.

נימוקים נגד ההשקעה בחקלאות:

- i. החקלאות צורכת כשליש מהמים השפירים בישראל ומייצרת רק כ 2% מהתמ"ג. לאור משבר המים אין הצדקה להמשק התמיכה בחקלאות.
- ii. בעידן הגלובלי ועם פתיחת שוקי העולם לתחרות ניתן לייבא מוצרים חקלאיים בזול מאירופה.

שאלה מספר 2

מצבים סינופטיים ותופעות אקלימיות:

- א. 1. אפיק פרסי - חם והביל (לח) במישור החוף.
2. אפיק ים סוף פעיל - גשמי פתע בערבה.
3. רמה סיבירית - קרה.
4. שקע קפריסאי - גשמים בצפון הארץ ובמרכזה.
- ב. 1. העונה היא קיץ.
2. העונה היא סתיו.
3. העונה היא חורף.
4. העונה היא חורף.
- ג. קיץ - הקיץ מושפע משקע ברומטרי - אפיק פרסי ממזרח לארץ ישראל. האפיק הזה נוצר מהשפעות השקע המונוסוני הנוצר מעל חודו. הוא מושך אליו רוחות המגיעות אלינו מכוון צפון מערב. למרות השקע, לא יורד גשם משום שמעל השקע ישנה רמה ברומטרית שבה האוויר מתמלך (יורד) ומונע מעליית אוויר חם מהשקע למעלה וכך הוא אינו מתקרר, עד לא נוצרת התעבות ואין משקעים בארץ. הלחות הגבוהה באה מהים התיכון גורמת לאי נוחות (עומס רב).

חורף - שקע קפריסין

שקעים ברומטריים מגיעים מהים התיכון המהווה פרוזדור לחדירת השקעים הברומטריים משני צדי הים ישנן רמות ברומטריות. השקע הברומטרי נוצר מעל הים בשל טמפרטורת המים החמימה ביחס לשתי היבשות שמצידו, המושכים גושי אוויר מהרמות הברומטריות המנוגדות בתכונותיהם - גוש אוויר קר מאירופה וגוש אוויר חם מאזור הסהרה באפריקה. הגושים הללו מתערבבים ומתערבלים ביניהם וסופגים לחות מהים ויוצרים חזיתות הגורמות לעליית אוויר בתוך השקע היוצר התעבות ומוריד משקעים. המשקעים מתפשטים לכוון מרכז הארץ וצפונה.

שאלה מספר 3

אוכלוסיית הקשישים בישראל

- א. המגמה המסתמנת בגרף היא עלייה באחוזי הקשישים באוכלוסייה מ 4.9% בשנות השישים לכמעט עשרה אחוזים בשנת 2010.
- גורם ראשון למגמה: הזדקנות טיבעית של האוכלוסייה. עם הקמת המדינה ובשנותיה הראשונות חלקה של האוכלוסייה הצעירה היה גדול יותר, עם השנים האוכלוסייה מזדקנת.
- גורם שני של המגמה: עלייה בתוחלת החיים במדינת ישראל מ כ 70 שנים בעשורים הראשונים ל כ 80 בעשור האחרון עלייה זו מגדילה את קבוצת הקשישים באוכלוסייה. הסיבות לכך הם שיפורים משמעותיים בשירותי הרפואה, שירותי סיעוד, פנסיות וקצבאות תומכות.

ב. שתי השפעות של ריכוזי הקשישים בערים:

- i. גידול של שירותים המתאימים לקשישים: בתי מרקחת מרפאות לרפואת הגיל השלישי.
- ii. גידול במתקנים חברתיים לקשישים: מתנס"ים, מרכזי פעילות, מרכזים התנדבותיים ועוד.

ג. נימוקים להגדלת גיל הפרישה:

- i. מכיוון שקבוצת הקשישים גדלה המדינה נדרשת להוצאות גדולות יותר על קיצבאות ופנסיות. המדינה מעוניינת להוריד את ההוצאה במספר שנים ולזכות בתשלומי המיסים.
- ii. תוחלת החיים הגבוהה בישראל ושירותי הרפואה המפותחים גורמים לכך שאנשים יוצאים לפנסיה כאשר עדיין יש בכוחם וברצונם לתרום יותר ולהמשיך לעבוד (רבים ממשיכים להתנדב ולתרום לקהילה). המדינה מעוניינת לעודד מגמה זאת.

שאלה מספר 4

צדק מרחבי וסביבתי

א. לבחור פער אחד :

- i. פערים בין גלעין לשוליים מתבטאים בפערי הכנסה, תוחלת חיים, זכאות לתעודת בגרות.
- ii. פערים בין ערים חדשות לוותיקות מתבטאים בהגירה שלילית מערי הפיתוח, אחוזי אבטלה גבוהים ביחס לגלעין.
- iii. פערים בין שכונות באותה העיר מתבטאים בכמות השצ"פ, באיכות ורמת תשתיות ושירותים המתקבלים מהרשות (חינוך, בריאות, תברואה).

ב. שתי דרכים שנקטה המדינה :

- i. הכרזה על אזורי עדיפות לאומית (הנחות במיסים לתושבים, תיקצוב ועדיפות לפרוייקטים לאומיים בשוליים).
- ii. חוק עידוד השקעות הון במסגרתו מקבלים יזמים מענקים להקמת מפעלים בשוליים.
- iii. אפשרויות נוספות : פיתוח תשתיות תחבורה, שירותי חינוך, העברת עיר הבהדי"ים לנגב ועוד.

ג. ההמלצה נכונה. מכיוון שאחת מתכליות המדינה היא לדאוג לצמצום פערים ולהביא למצב של שיוויון בהזדמנויות, בשירותים ובתשתיות כלפי כלל האזרחים ללא קשר למיקומם הגיאוגרפי.

שאלה מספר 5

מע"ר ויוממות במטרופולין תל אביב - אטלס ישראל החדש:

- א. 2 מאפיינים התורמים להתפתחות המע"ר החדש בתל אביב:
- ציר ראשי - נגישות בשל כביש איילון ורכבת.
 - יציאה ממע"ר צפוף ומוגבל באפשרויות הפיתוח שלו לאזור נוח יותר מבחינת פיתוח ותיכנון.
- ב. ככל שהעיר קרובה יותר היוממות גבוהה יותר. הגורם לכך:
- הנגישות גבוהה יותר הן בשל דרכים, כבישים ותחבורה ציבורית זמינה ותכופה.
 - ככל שהעיר קרובה יותר לעיר האם כך ההשפעה התיפקודית (למשל בתחומי המסחר והתרבות) גבוהה יותר וכך גם בתחום התעסוקה.
- ג. יתרונות וחסרונות של היוממים לתל אביב
- יתרונות** - הגדלת הנפח הכלכלי - יותר פעולות כלכליות, יצירת מוקד כלכלי ארצי ובינלאומי. הכניסה של יוממים לעיר תורמת לפיתוח ושימוש בשירותים שהעיר מציעה. (אוכל - מסעדות, חנייה, אתרי בילוי וכו').
- חסרונות** - עומסי תנועה שימוש בשירותים עירוניים ללא תשלום מיסים (כמו ארנונה). יצירת עומס על השירותים העירוניים.

שאלה מספר 6

איכות הסביבה – מדרש תמונה

- א. תמונה ראשונה: זיהום אויר בגוש דן כתוצאה מכלי תחבורה ממונעים ומיקומה של תחנת כוח. תמונה שניה: זיהום משפכים תעשייתיים בנחל הקישון. סביב הנחל ממוקמים מפעלי תעשייה רבים המזרימים כימיקלים ופסולת נוזלית אל הנחל.
- תמונה שלישית: פסולת מוצקה על חוף הים: מתרחצים ומבקרים משליכים שיירי מוצרים ואוכל.

ב. טיפול בזיהום האויר על ידי התקנת סולקנים בארובות של תחנות כוח, מעבר לשימוש בגז בתחנת הכוח. עידוד מעבר לשימוש בתחבורה ציבורית, מעבר לדלקים מזהמים פחות בכלי רכב.
טיפול בזיהום נחלים על ידי שיקום הנחל: הפסקת הזרמת השפכים, ניקוי הבוצה מהאפיק, שיקום גדות והשבת מיני צמחים ובעלי חיים, פיתוח שצ"פ סביב לנחל.

טיפול בהשלכת אשפה בחופים: הגברת האכיפה נגד משליכים, הגברת מודעות הציבור לתוצאות השלכת פסולת בחוף.

ג. טביעת רגל אקולוגית: מדד כמותי המאפשר לבדוק מה מידת ההתערבות והפגיעה של אדם (או קבוצת אנשים או יישוב) בסביבה הטבעית. המדד נמדד ביחידות שטח (מ"ר, דונם) ומתייחס לשטח האדמה הנדרש לקיום (הטמנת פסולת, ייצור מוצרים, ייצור מזון).
פיתוח בר קיימא: פיתוח העונה לצורכי הדור הנוכחי מבלי לפגוע בצורכי הדורות הבאים. זהו פיתוח המאפשר קיום לאורך זמן מכיוון שאינו נשען על ניצול משאבים בלתי מרוסן אלא מאפשר את התחדשות המערכות הטיבעיות ומשאבי כדור"א.

הקשר בין המושגים: פיתוח בר קיימא אמור להקטין את טביעת הרגל האקולוגית של האדם. ככל שיותר רשויות ומדינות ינקטו בצעדי פיתוח מקיימים כך תקטן הפגיעה בסביבה.

פרק שני - גיאוגרפיה של המזרח התיכון

שאלה מספר 8

מערכת השבר הסורי אפריקאי

- א. התהליך הגיאולוגי שיצר את השבר הוא תזוזת הלוחות הטקטוניים (טקטוניקת הלוחות), השבר הסורי (הלוח הערבי) נע כלפי צפון מהר יותר מאשר הלוח האפריקאי.
שבר זה עובר במדינות: סוריה, ישראל, ירדן, וערב הסעודית לאורך הים האדום.
- א. השפעה על ההתיישבות באזור: תפרוסת אוכלוסייה משתנה לאור רעידות האדמה הנפוצות לאורך שבר זה.
השפעה על הכלכלה באזור: היווצרות מחצבים באזור (מינרליים בים המלח)

שאלה מספר 9

מדבור

- א. תהליך המידבור הינו התרחבות השטח המדברי על חשבון השטחים הערבתיים שבשולי המדבר. שני גורמים מאיצים:
- המלחת קרקעות ועיבוד יתר של קרקעות חקלאיות.
 - שינויי אקלים / מחסור במשקעים – בצורת/ התחממות גלובלית.
- ב. שינויים חברתיים ו/או כלכליים.
- מעבר לחקלאות מדברית התואמת את מאפייני האזור (כולל פתרונות מתקדמים כחממות).
 - צמצום השטחים החקלאיים באזורי המידבור.
 - נדידת אוכלוסייה ונטישת השטחים.

שאלה מספר 10

הכפר במזרח התיכון

א. השלבים בהתפתחות:

בתחילה יש את הגרעין ההיסטורי של הכפר, בנייה מגובבת וצפופה, בנייה סביב לבית אב, סמטאות צרות, מסגד (הכפר המכונס – מיעוט שטח בנוי). מקביל לתקופה העות'מאנית. גורם לשלב זה: גורמי מיקום / התיישבות, חשש מפלישות של נוודים.

בשלב השני נוצרת טבעת שנייה סביב הגלעין ההיסטורי, בנייה שלא מחומרי המקום (הכפר המפוזר). גורם לשלב זה: כניסת המעצמות הקולוניאליות והביטחון שצבאותיהם הקנה נגד פלישות. פיתוח דרכי תחבורה במזרח התיכון, ריבוי טבעי גבוה עקב הכנסת הרגלי תברואה והגינה ע"י המעצמות.

בשלב השלישי: התרחבות אל מחוץ לאזור טבעת הכפר, כניסת שירותים ותעשייה זעירה לכפרים, פיתוח דרכים על חשבון הריסת הגלעין ההיסטורי, כניסת תשתיות מים וחשמל (ישראל וירדן).

גורם לשלב זה: הקמת המדינות וכניסת מודרניזציה, עלייה ברמת החיים, עלייה בהשכלה..

ב. תמורות בתחום הכלכלי ו/או החברתי:

- i. הרחבת תשתיות – התרחבות הכבישים ופיתוח תחבורה תורמים לפיתוח מסחר ושירותים.
- ii. שינוי בתחומי העיסוק מחקלאות לשירותים ותעשייה והכנסת מודרניזציה לכפר.

שאלה מספר 11

מצרים

- א. מאפייני מיקום של מצרים שהפכו אותה לבעלת חשיבות אזורית ובינלאומית.
- i. הימצאות תעלת סואץ ואפשר מעבר סחר (אוניות) בין המזרח ואירופה.
 - ii. חיבור בין יבשת אסיה ואפריקה.
- ב. מאפיין כלכלי חברתי שתורם להשתלבותה: מעבר אוכלוסייה מהמגזר הראשוני לעיסוק בתחום השלישוני ובפרט – עיסוק בתחומי תיירות / פיתוח תיירות, מאפיין נוסף: פיתוח תעשייתי.
- מאפיינים המקשים על השתלבותה:
- i. מצב ביטחוני בעייתי / טרור ופיגועים. משפיעים במיוחד על תיירות והשקעות חוץ.
 - ii. מצרים הינה ברמת פיתוח נמוכה, (הרוב עוסקים בחקלאות) דבר המקשה על השתלבותה.

שאלה מספר 12

מאמר - "איסלאם ודמוקרטיה בעולם הערבי":

א. אקטיביזם פוליטי פירושו תגובה מעשית ולעיתים אלימה כנגד מעשה פוליטי.
2 דוגמאות לאקטיביזם פוליטי:
בעבר : איראן - המהפכה האיראנית השנות ה-70. מוסדות השלטון עברו לידיים דתיות.
כיום : מצרים - המהפכה במצרים שהביאה להפלתו של מובארכ ועליית כח של האחים המוסלמים.

ב. שלושה יתרונות של "הפתרון האיסלמי":

- התנועות האיסלמיות מצטיינות בבניית תשתית ארגונית בקרב השכבות העממיות.
- האיסלאם מוצג כמערכת 'חובקת כל', המספקת את כל הפיתרונות לבעיות העולם הזה "האיסלאם הוא הפתרון".
- האיסלאם מוצג כחלופה לעוצמה הערבית שהייתה. הקבוצות האיסלמיות מקרינות משמעת גבוהה לביטחון.
- הפיתרון האיסלמי מגיע מהתרכבות המקומות והוא מתאים לתנאים מקומיים.